

Putování od bludného kamene aneb České Budějovice gotické

1

2

6

5

Budte srdečně vítáni v době gotické, v době středověké, v době, kdy se město České Budějovice zrodilo na zeleném drnu neboli volném prostranství.

Důvodem ke vzniku Českých Budějovic byla rozpínavost jihočeského rodu Vítkovců (Rožmberků). Král Přemysl Otakar II. chtěl mít v této části země, přes kterou vedly důležité obchodní cesty, oporu a autoritu, a tak se tu rozhodl založit město. Zvolil pro něj výhodnou zeměpisnou polohu a jako lokátora si vybral zvíkovského purkrabího Hirzu, který měl za úkol město vyměřit a zabezpečit jeho osídlení. Městský a poddanský lid pak měl svou prací přispět k jeho rozkvětu. Tak bylo založeno královské město nazvané podle staré osady Budivojovice. Tato osada ležela severně od současného centra města, u brodu přes Vltavu, a označovala se jako Staré Město. Dodnes zde najdeme ulici Staroměstskou a kostel sv. Prokopa a sv. Jana Křtitele.

Veduta města z roku 1602, J. Willenberg

Tvé putování právě začíná, čeká na tebe celá řada úkolů, které ti pomohou najít stopy doby gotické v Českých Budějovicích. Potřebuješ k tomu tužku, pastelky, dobrý postřeh a hlavu detektiva, protože vše souvisí se vším.

Při této nelehké cestě nezapomeň, že víc hlav, víc ví. Neboj se ptát a řešit úkoly s ostatními. Hledej, buď odvážný a trpělivý.

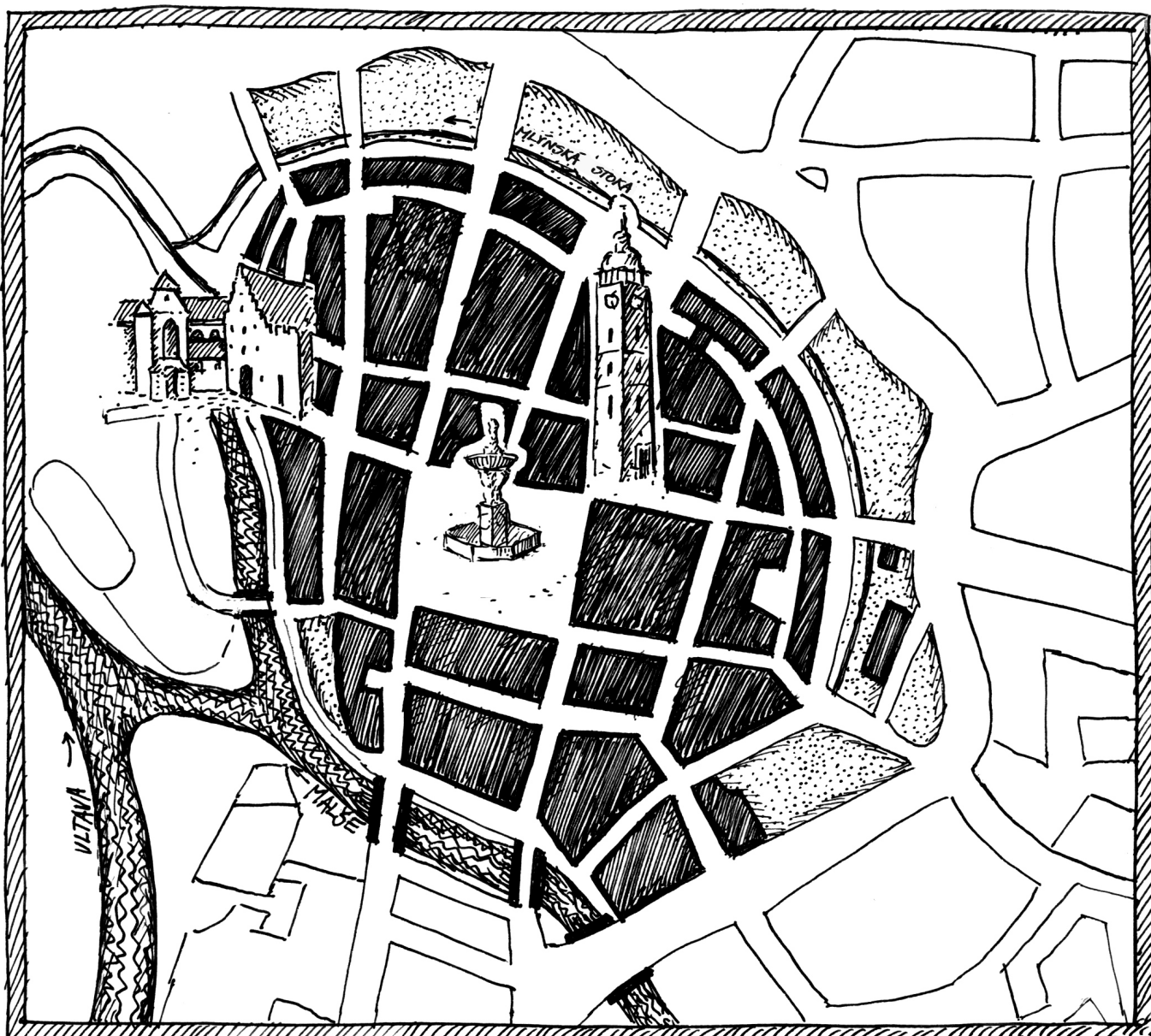
Přeji ti mnoho štěstí a ať tě neopouští svatá Kateřina, patronka moudrosti a vzdělání, a ať tě provází ochranná ruka Panny Marie Budějovické.

Nacházíš se na náměstí neboli rynku, místě veřejném.

1) Prohlédni si pozorně mapu. Na mapě si modrou pastelkou zvýrazni vodní toky (opravdu všechny, nejen řeky) a zapiš si, jaké řeky se tu stékají.

.....
Přemyslu Otakarovi II. se toto místo zalíbilo. Už víš, proč zvolil toto místo?

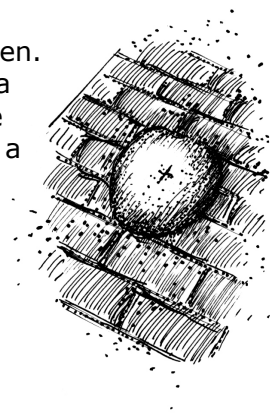
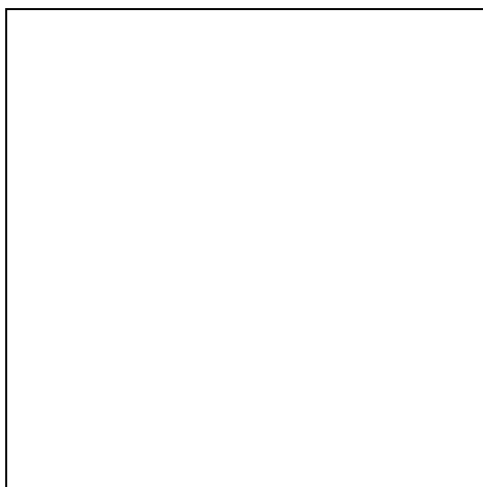
2) Myslíš, že náměstí je přesný čtverec? Kolik asi měří? Proč si to nezkusíš odkrokovat? Co mají společné domy na náměstí?

.....
.....
.....
.....

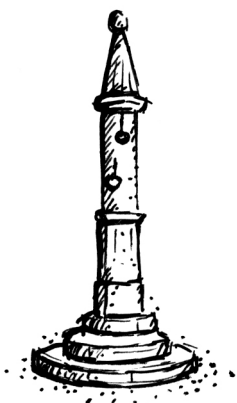
Život ve městech se odehrával především na ulicích a náměstích. Většina ulic neměla dláždění, zpevňovala se pomocí hatí (proutí), říčních oblázků či písku. Ve středověkých městech se z domů vylévala špína, vyhazovaly odpadky či vyvážel hnůj rovnou na ulici. Také byl cítit kouř z kováren, zápach z koželužen, sladoven a chlívků. Náměstí (tržnice) bylo místem obchodu a setkávání, ale také hanby. Našel bys tu i masné a chlebné krámy, později studnu a pranýř.

3) Jediným dokladem staré dlažby, zvané kočičí hlavy, je bludný kámen. Najdi ho a zakresli do mapy. V těchto místech stával popravčí špalek a podle pověsti zde bylo popraveno deset mladíků. Jiná pověst praví, že kdo jej po deváté hodině večerní nevědomky překročí, ztratí orientaci a bude bloudit ulicemi města.

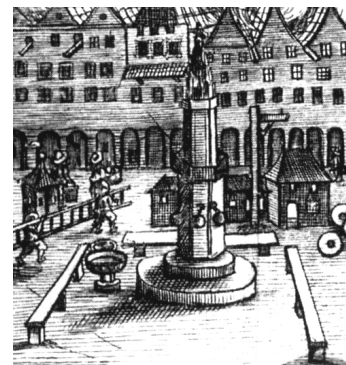
Do rámečku si sám bludný kámen nakresli.

Pokud si chceš přečíst pověst o bludném kameni a jiné tajemné pověsti města, otevři si knihu Ambrožovy budějovické pověsti a povídky.

Pranýř byl sloup k trestání činů proti dobrým mravům. V Budějovicích býval uprostřed náměstí, odsouzenci byli připoutáni k železným kruhům a za své provinění určitou dobu vystaveni posměchu a odsouzení veřejnosti. Někdy byl trest zostřen šleháním metlou. V 18. století ustoupil kašně a posunul se před radnici.

Města dostávala od panovníka řadu privilegií, která podporovala hospodářský rozvoj města, jeho prestiž a postavení. Nejstarší privilegium, které se nám dochovalo, pochází z roku 1296 a udělil ho král Václav II. Mikuláši Klaricovi. Jednalo se o právo vykonávat ve městě rychtářský úřad.

Mezi privilegia povolovaná králem patřilo také právo pořádat výroční trh neboli jarmark. První jarmark povolil roku 1351 král Karel IV. a další povolení postupem času udělili král Ladislav Pohrobek, Rudolf II. a Marie Terezie. Jarmarky byly pro město velkým zdrojem příjmů, které spolu s ostatními poplatky (mýta a cla) město využívalo na úpravu cest, mostů a ulic.

Začátek trhu se ohlašoval vyvěšením praporce. Na jarmark přijížděli obchodníci z blízkých i vzdálených měst. Hemžilo se to nejen obchodníky a řemeslníky, ale dokonce se tu veřejně ordinovalo (zubní a oční lékaři, pokoutní ranhojiči). O zábavu kupujících a trhovců se starali kočovní komedianti a kejklíři, ozbrojená hlídka dohlížela na kapsáře a zloděje.

Trhy se postupně specializovaly. V Budějovicích existovalo tržiště prasat, v tzv. Sviní ulici (dnešní ulice Plachého), koňský trh (v místech dnešního autobusového nádraží) a dobytčí trh (dnešní Senovážné náměstí a Hroznová ulice), kde se dala kromě skotu koupit i píce. U Černé věže se prodávalo ovoce.

Vedle těchto velkých trhů se konaly každý čtvrtek a sobotu menší týdenní trhy.

4a) V severovýchodním rohu náměstí stojí Černá věž a katedrála. Urči ostatní světové strany centra a dokresli do mapy v úkolu č.1 růžici.

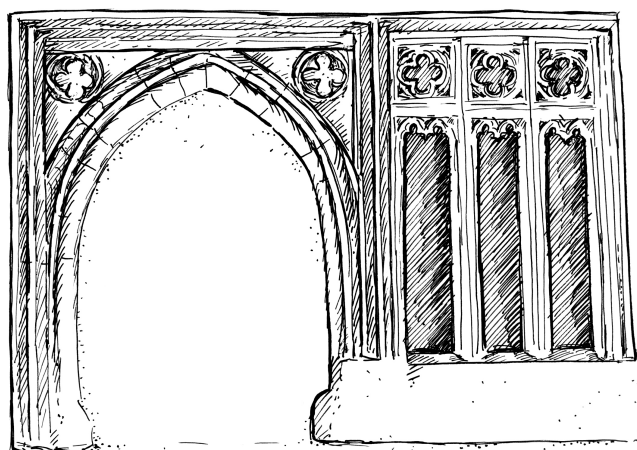
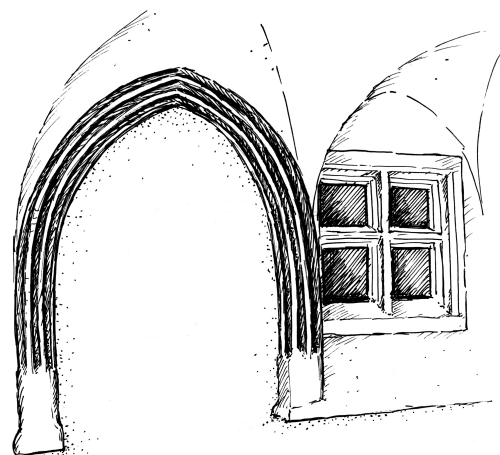

b) Na severní straně náměstí najdi dům č. 17, vyjdi z podloubí a prohlédni si jeho zdobení nad klenbou. Zakresli si tvar tohoto zdobení, které se jmenuje gotická kružba.

Podívej se na vstupní dveře tohoto domu. Kolem nich je kamenný portál ve tvaru lomeného oblouku. To je další typický znak gotické architektury.

5) Než severozápadním rohem opustíš náměstí, najdi tyto dva domy. Všimni si, že také nesou gotické prvky.

Piaristická

České Budějovice 1
2 - 8

Tvoje cesta vede na křižovatku ulice Piaristické a České. Zahni doprava a po několika krocích bude po tvé levé ruce průchod na Piaristické náměstí.

Česká

České Budějovice 1

Na Piaristickém náměstí od 16. století probíhaly trhy v části původního pohřebiště. Brzy pro nedostatek pohřebních míst byl trh v tomto prostoru zrušen a až v 18. století, kdy se hřbitovy z center pomalu přesouvaly na okraje měst, se obnovil. Na těchto menších trzích se dalo koupit ovoce, zelenina, máslo, tvaroh, vajíčka, drůbež, drobné zvířectvo nebo koření. Probíhala zde i vedlejší část jarmarku. Pravidelné čtvrtěční a sobotní trhy se dodržují dodnes.

Piaristické nám.

České Budějovice

6) Četl jsi pozorně? Jaké byly druhy trhů? Víš, z jakých německých slov se skládá slovo jarmark? Byl jsi už někdy na trhu? Co se dá na něm koupit?

.....

.....

.....

.....

.....

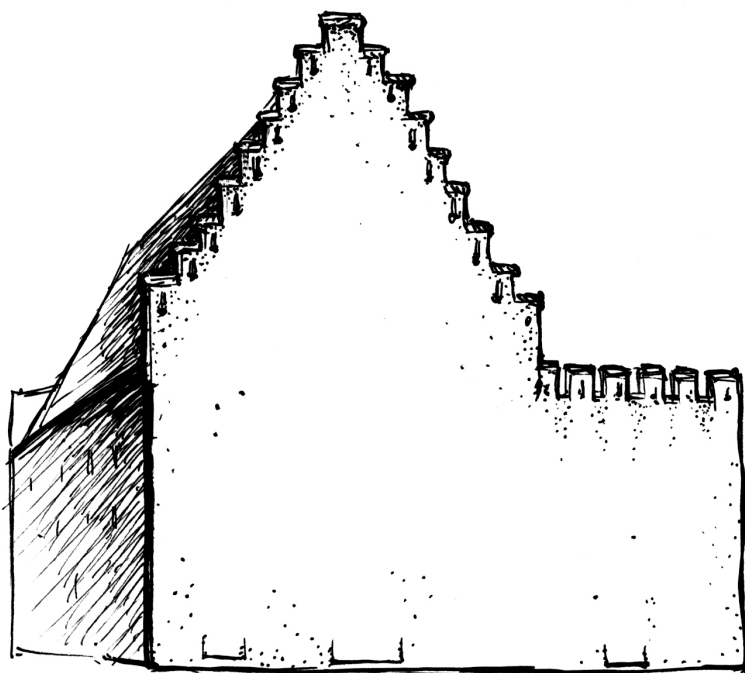

S trhy souvisí i budova solnice, pozdně gotická stavba o pěti podlažích. Byla postavena jako sklad na obilí, pak se z ní stala městská zbrojnice a nakonec sklad soli.

Prohlédni si pozorně stupňovitý štít se střílnami. Ve štítě jsou ukryty tři masky - lidské obličejce. K nim se váže pověst o třech lupičích a statečné jeptišce, která tyto výtečníky pomohla chytit a tím zachránila klášterní poklad. Zda to tak skutečně bylo, se už nedovíme. Ale pozor, prý je na solnici ještě jedna hlava. Pátrej po čtvrté hlavě. Dokážeš ji objevit?
Nápověda: dům má i druhý štít.

7) Dokresli vstupní stěnu solnice.

Doposud jsi se doby dávno minulé jen letmo dotýkal, nyní konečně do ní vstoupíš. Protože je to místo klidu, pokus se i ty ztišit. V dominikánském klášteře své otázky a pocity šepťuj, abys nerušil posvátné a moudré ticho, vše si zapisuj.

Dominikánský klášter je nejstarší a umělecky nejpozoruhodnější stavitelské dílo ve městě. Je zde použito dvojího stavebního materiálu, kamene a cihly, která se uplatňuje i ve vzhledu, protože je neomítnuta. Klášterní kostely nesměly mít vysoké věže, to zakazovala pravidla řádu, proto na vrcholu kostela je jen malá věžička zvaná sanktusník. Kostel má pětiboký závěr a štíhlá gotická okna.

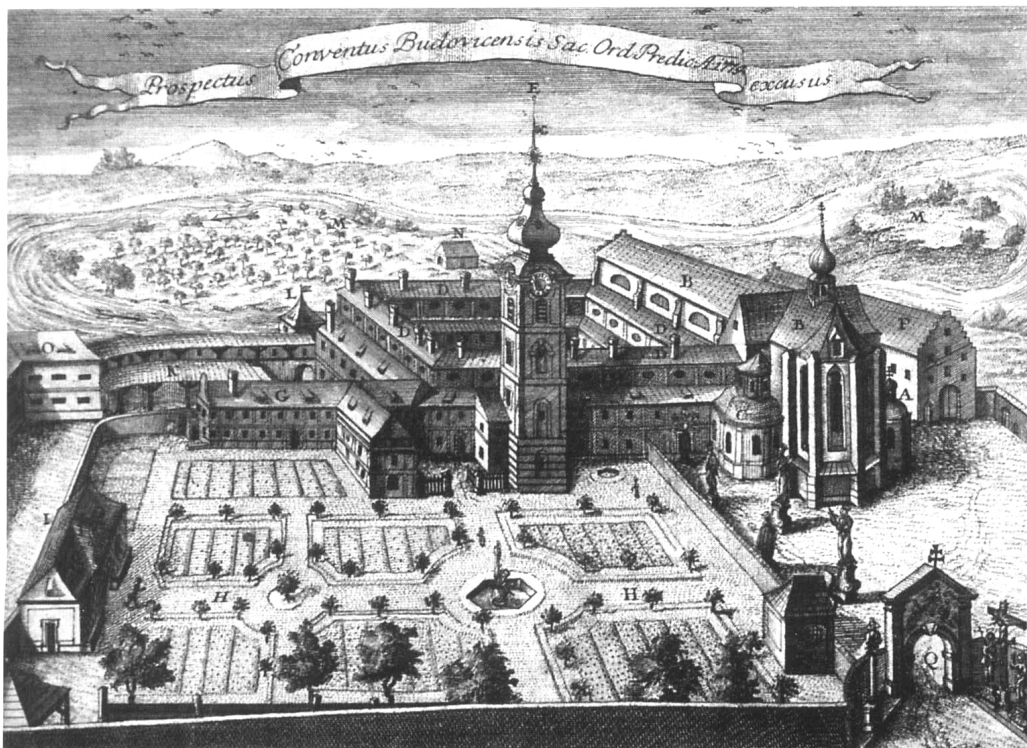

Dominikáni, latinsky zvaní Domini canes „psi Páně“, byl církevní žebravý řád. Řád kladl důraz na chudobu a celoživotní studium svých členů. Dominikánští mniši kázali, zpovídali a zaopatřovali nemocné. Oděv řádových bratří byl bílý. Ve znaku měli psa s hořící pochodní a tvar liliového kříže.

Hirzo (lokátor města) předal dominikánům jménem krále pozemek pro stavbu kláštera v západním obvodu města. Tím se klášter stal součástí městských hradeb. Rovněž jim na ostrově řeky Vltavy naproti klášteru určil louku pro zřízení zahrady.

8) Na staré grafice, která pochází až z pozdějšího období, je dobře vidět celý klášterní areál. Co se od té doby změnilo?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

9) Víš, co je to chrlič? Pokud ne, podívej se do svého slovníčku. Najdi jej na této stavbě. Znáš pověst o kamenné žábě?

Ta prý vlezla do základů stavby a způsobila několikeré zborcení zdi. Veškerá snaha ji vypudit byla marná. Teprve úpěnlivé modlitby a prosby vedly k tomu, že zmizela. Lidé ji proto znázornili v podobě chrliče. Každoročně tato kamenná žába zaleze o kousek do zdi a až do ní zaleze úplně, celý kostel spadne.

Nakresli si tuto žábu.

A teď již nezbývá než do kláštera vstoupit.

V gotice se čas neměřil na hodiny. Den plynul pozvolna, měřil se podle slunce.

Zapomeň i ty na hodiny a minuty, vstupuješ do míst, kde čas není důležitý.

Zázračný obraz Panny Marie Budějovické

Nacházíš se v kostele Obětování Panny Marie.

Posaď se do lavice, nemluv a zapřemýšlej o tom, k čemu kostely slouží.

Už jsi na to přišel?

Nejposvátnějším místem v kostele je oltář. V gotické době to byl kamenný či zděný stůl, nad kterým býval obraz malovaný na dřevě. Na obraze byl zachycen příběh z Bible nebo postava světce, kterému byl kostel zasvěcen. V našem případě se dochoval zázračný obraz Panny Marie Klasové (Budějovické).

10) Obrázku nahoře něco chybí. Najdi, co to je, dokresli si to a celý obrázek vybarvi.

Nápisy na obraze nás informují o jeho původu a zázracích s ním spojených. Podle legendy obraz ochránil město v časech válečného nebezpečí a v dobách moru. Přivezl si jej budějovický měšťan Václav Institoris roku 1410 a o osm let později byl přenesen z jeho domu do kláštera.

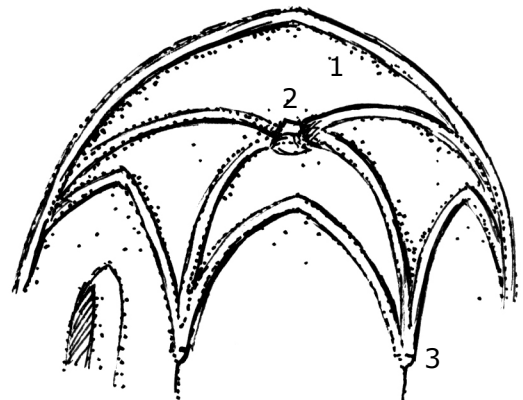
11) V areálu kláštera je Panna Maria Klasová přítomná hned pětkrát, z toho tři místa se nachází uvnitř objektu. Odhalíš je? Ta venkovní na tebe čekají po vyjití z kostela.

.....
.....
.....

Při svém putování jsi již odhalil některé typické znaky gotiky. Byla to gotická **kružba**, kamenné portály ve tvaru **lomenného oblouku** a gotická **štíhlá okna**. Nyní se podívej na strop, na jeho klenbu (1), žebra, svorník (2) a konzoly (3). Obrázek ti pomůže se vyznat v jednotlivých názvech a klidně použij i svého slovníčku.

12a) Jak jsou konzoly zdobeny?

.....
.....
.....
.....

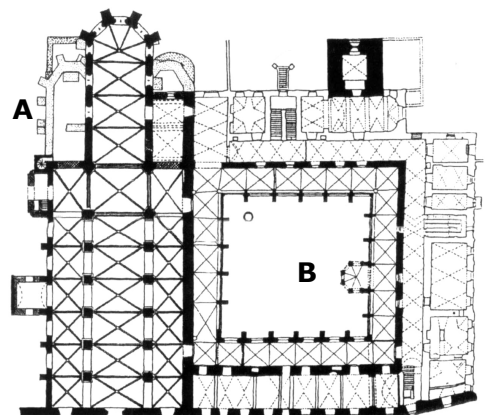

b) Odhadni výšku, šířku a délku kostela.

.....
.....
.....

c) Kostel (**A**) nese ukrytý tvar kříže, zvýrazni si ho pastelkou. Jaký tvar má rajský dvůr (**B**)?

.....

d) Jakou barvou mají žebra a klenby?

.....

Důležitým prvkem výzdoby kostela byla nástěnná malba. Najdeš jich tu celou řadu různých barev a velikostí. Tou největší a nejpůsobivější je silák svatý Kryštof.

Svatý Kryštof

Postava sv. Kryštofa je největší dochovaná malba v Čechách.

Sv. Kryštof je ochráncem poutníků, nosičů břemen, lodníků, dětí a mnoha dalších. Je pomocníkem ve chvílích duševní i fyzické slabosti.

Vždy ho bezpečně poznáš podle velké urostlé postavy, s malým dítětem - Ježíškem - na ramenou, opírá se o hůl nebo strom a přechází řeku nebo mořský záliv.

Věřilo se, že v den, kdy člověk spatří svatého Kryštofa, nemůže podlehnout žádné slabosti. Lidé ho proto malovali na vnější stěny chrámů nebo domů, aby byl vidět zdaleka.

Je namalován např. na rohovém domě na náměstí, který jsi cestou minul a kde je odkryta část malby – je na ní vidět malé dítě a koruna stromu.

13) Na této malbě je ve vodě namalován mořský koník, mořská panna a ryba. Protože malíř nikdy nespátral moře a znal ho pouze z vyprávění, podívej se, jak je namaloval a domaluj si je do zvětšeného detailu.

Napravo od Kryštofa je výklenek s bohatou výmalbou. Jsou to dva obrazy v jednom. Můžeš velmi dobře porovnat jejich barevnost s ostatními nástěnnými malbami (kolem výklenku a na sloupech). Barvy ve výklenku jsou výraznější a sytější. Tak tomu bylo jistě i u ostatních.

V předchozích zastaveních si zjistil, že součástí kláštera byl rajský dvůr. Dveřmi u výklenku vstoupíš do křížové chodby, která ho obklopuje. V klášterní chodbě se nachází nejčinnější a největší soubor náhrobních kamenů v Českých Budějovicích (celkem 45). Prohlédni si jejich zdobnost a pokus se sám přečíst některá slova, abys určil jakými jazyky se mluvilo. Náhrobky patří významným českobudějovickým měšťanům nebo okolní šlechtě.

14) Na tento list papíru otiskni libovolné slovo z náhrobku. Na vybrané slovo přilož papír a lehce po něm přejížděj obyčejnou tužkou. Až to slovo uvidíš, vylušti ho a zjisti, v jakém jazyce je napsané.

15) Uprostřed rajského dvora roste nádherný strom. Víš, jak se jmenuje?
Vymysli si krátký příběh o tom, co všechno tento strom pamatuje.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

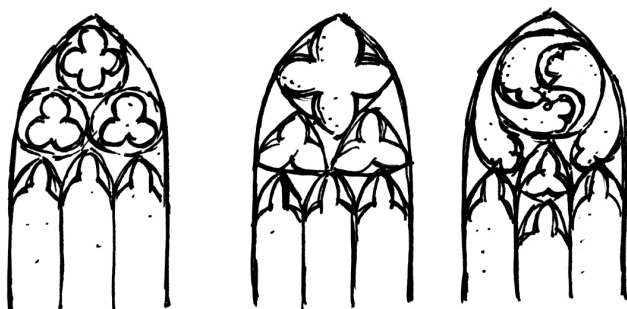
.....

.....

.....

.....

16) Nakresli si své gotické okno. Snaž se dodržet základní tvar.

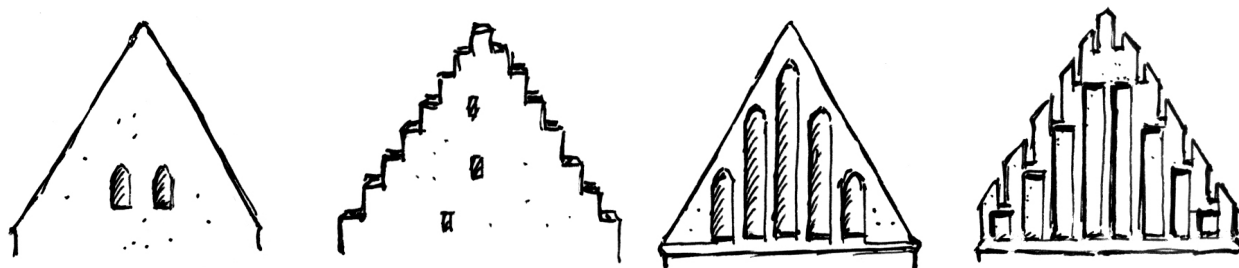
A large empty rectangular box with a thin black border, intended for the student to draw their own Gothic window design.

Tvoje putování od bludného kamene zachvíli skončí.
Své postřehy a znalosti, které jsi cestou nasbíral, pečlivě opatruj.

Pomalou a v tichosti klášter opusť. Teď už znáš místo, kam se můžeš vždy vrátet.

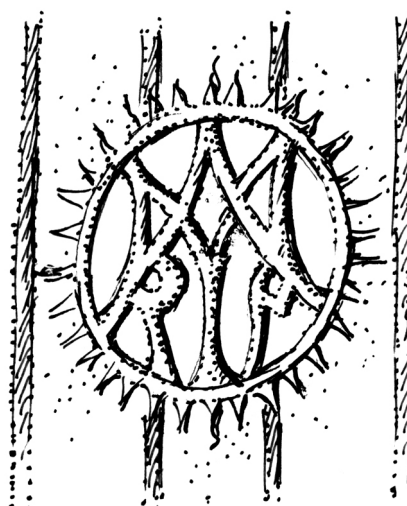
Na závěr si vyzkoušej svůj postřeh:

17a) Jaký gotický domovní štít z obrázku už znáš? Označ ho.

A teď najdi ještě druhý z nich. Patří kostelu a je možné si ho prohlédnout od řeky.

b) V areálu kláštera se nacházejí tyto dva znaky. Jeden z nich je nad vstupem do kostela a druhý na mřížované bráně. Je v nich zašifrované jméno. Rozlušti ho.

Pokud jsi splnil i tento úkol, najdi si cestou domů nějaký hezký kámenek. To bude tvůj zmenšený „bludný kámen“. Namaluj si na něj křížek. Bude ti připomínat toto putování.

SLOVNÍČEK:

dominikáni – latinsky zvaní Domini canes „psi Páně“, církevní žebrový řád, založený ve Francii sv. Dominikem (potvrzený roku 1216). Řád kladl důraz na chudobu a celoživotní studium členů řádu, věnoval se kazatelské a učitelské činnosti.

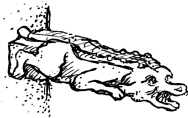

Oděv řádových bratří byl bílý.

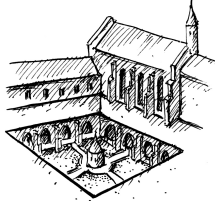
Ve znaku měli psa s hořící pochodní a tvar liliového kříže.

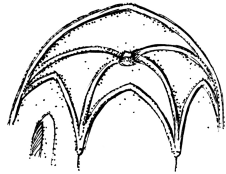
chrlič – ozdobně provedené vyústění okapu tak, aby ze střech netekla voda přímo na fasádu. V gotice mívaly podobu kamenného žlabu nebo pitvorné zvířecí či lidské postavy nebo smyšlené nestvůry.

klášter – místo, kde žijí mniši. Tvoří jej rajský dvůr se studnou, který obklopuje křížová chodba a obytná část. Nejkrásnější místností kláštera byla kapitulní síň, která sloužila jako shromažďovací prostor ke společnému čtení nebo poradám. Mimo uzavřenou část byly řemeslnické dílny, špitál, kde mniši pečovali o nemocné a přestárlé, a útulek pro poutníky. Za silnými klášterními zdmi stála velká hospodářská budova.

klenba – gotickou klenbu charakterizují kamenná žebra, která byla pestře malovaná.

svorník – kámen ve vrcholu nebo dalším křížení žebrové klenby. Bývá kruhový, buď hladký nebo reliéfně zdobený.

konzola – nosný článek, který vystupuje ze stěny a nese klenební žebro.

kočičí hlavy – název pro kamennou dlažbu, tvořenou valouny zpevňující povrch ulic a náměstí.

kolonizace – osidlování doposud neobydlených oblastí. Kolonisté byli lidé, kteří přišli do nového města s určitým kapitálem, za nějž si koupili dům, a vedli svou živnost.

lokátor – rozvrhoval ve městě síť ulic, polohu kostela, hradeb atp. Staral se o jeho osídlení (kolonizaci).

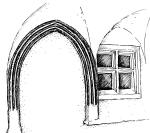
mnich – člověk, který složil mnišský slib. Ve slibu se zavázal k chudobě a poslušnosti vůči představenému kláštera – opatovi.

podloubí – ucelený pás podél domů. Podloubí sloužilo k pohodlnému pohybu po ulici, ale hlavně to bylo místo, kde se nabízelo zboží a odkud se vcházelo do vlastního domu.

Domy na náměstí měly dlouhé, hluboké parcely, vpředu vysoké trojúhelné či stupňovité štíty, vzadu ležela hospodářská stavení. Tyto domy na náměstí byly přístupné ještě vjezdy z rovnoběžných ulic.

portál – orámování otvoru dveří nebo vrat

privilegium – panovnická listina dávající příjemci trvalé právo nebo výsadu

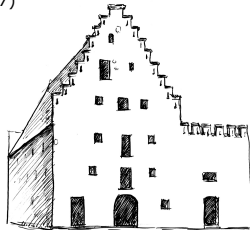
rychtář – nejvyšší představitel města, který hájil zájmy panovníka, ručil za pořádek a klid ve městě, měl největší soudní pravomoc.

rynek – náměstí (z německého slova Ring)

Výsledky:

- 1) České Budějovice leží v ploché pánvi při soutoku řeky Malše s Vltavou. Pro založení města to byl terén technicky náročný, avšak vodní toky znamenaly vynikající obranné zabezpečení před případnými útoky. Samozřejmě nesměly chybět pevné hradby kolem celého města, do kterého se vcházelo jen pomocí třech vstupních bran. Tyto brány měly průjezdné věže, ovšem žádná z nich se nedochovala.
- 2) Náměstí má téměř čtvercový tvar, avšak strany nejsou stejně velké. 132 X 135m. Domy na náměstí mají společně podlouhý (viz. SLOVNÍČEK).
- 4a) Radnice je na západní straně náměstí.
- 6) Výroční trh – jarmark a týdenní trhy. Další specializované trhy: tržiště prasat, trh koňský, dobytčí, ovocný.
- Slovo jarmark je složeno z německého Jahr (rok) a Markt (trh).

7)

8) Hlavní rozdíly:

- chybí vstupní branka do prostoru dnešního Piaristického náměstí
  - zrušila se část klášterní zahrady pro stavbu domů v České ulici
  - zmizela další zahrada za řekou, dnes Sokolský ostrov
  - zbouraly se postranní kaple kostela.
- 10) Panně Marii chybí na obrázku klasy.
- 11) Hlavní oltář, varhany, studna, nad venkovním vstupem (na portále) do klášterní křížové chodby, v zahradě.
- 12a) Lidské a zvířecí hlavy, rostlinný ornament, výrazná barevnost.
- 12b) Výška klenby kostela je téměř 20m, celková šířka 21m, celková délka asi 57m.
- 12c) Rajský dvůr má čtvercový tvar.
- 12d) Odstíny žluté a červené.
- 15) Jinan dvouláločný
- 17a) Druhý – štít solnice.
Třetí – zadní štít kostela, který je vidět od řeky.
- 17b) MARIA